

BOZKIRLI MUSTAFA EFENDİ'DEN TUTULAN NOTLAR

Hasan Refik Kayaalp, emekli öğretmen Hüseyin Kayaalp'in oğludur. 1930'da Yozgat'ta medrese mahallesinde doğmuş, ilk ve ortaokulu Yozgat'ta tamamlamıştır. Sanat Okulunu Ankara'da yatılı olarak okumuş, okulu bitirdikten sonra astsubaylık imtihanına kazanmıştır. Bursa'da astsubaylık görevine başlayan Refik Bey, Bursa Ağrı, İzmir Adapazarı, Kars, Urfa ve Konya'da görev yapmış ve 1971'de emekli olduktan sonra Konya'ya yerleşmiştir. 1983 yılına kadar Konya'da yaşadktan sonra İstanbul'a yerleşen Refik Bey, 1 Aralık 2008 tarihinde orada vefat etmiştir.

Konya'da astsubay iken önce Tahir Büyükkörükçü hocanın sohbetlerine devam etmiş, Cihanbeyli hâkimi Edip

Üstün Bey'in tavsiyesiyle de Bozkırlı Mustafa Parlaktürk'ün (1916-1979) sohbetlerine devam ederek onun en yakın dostlarından olmuş ve onun sohbetlerinde düzenli olarak notlar tutmuştur.

Refik Bey'e Temmuz 2008'de Edip Üstün Bey'in oğlu öğretmen Celalettin Üstün vasıtasıyla ulaştık. Fakat sağlık nedenleriyle çok rahatsız olduğu için görüşme imkânı olmamış. Refik Bey ile görüşen Celalettin Üstün, Refik Bey'in Bozkırlı Mustafa

Ahmet ÇELİK
celikahmet66@hotmail.com

Efendi'nin notlarının aslının kimseye veremeyeceğini, yalnızca fotokopilerini Karatay Tahtalı Camii imam hatibi Kemal Kart'a verdiğini ifade etmiştir. Resmini rica ettiğinde de resim çekilmesine de izin vermemiştir.

Bunun üzerine Refik Bey'in Bozkırlı Mustafa Efendi'den

Bozkırlı Mustafa Parlaktürk Hoca

tuttuğu notlar Tahtalı Camii imam hatibi Kemal Kart Hocadan temin edilerek fotokopisini çektirdik.

Refik Bey'in vefatından sonra eşinin, Konya'daki kızının yanına geldiğini öğrendik. Aileyi yakından tanıyan Celallettin Üstün vasıtasıyla Temmuz 2011'de Refik Bey'in eşi Sultan Hanım'a ulaştık ve Refik Bey'in hayat hikâyesiyle vesikalık bir resmini temin ettik.

Notlarının Özellikleri

Bozkırlı Mustafa Parlaktürk hocanın vaaz ve sohbetlerinden tutulan notlar, defter

halinde beş ciltten oluşmakta ve ciltler alfabetik olarak (A, B, C, D, E) diye isimlendirilmektedir.

Düzensiz bir el yazısıyla yazılan not defterlerinden A defteri 232, B defteri 333, C defteri 209, D defteri 189 ve E defteri 95 sayfadır. Defterin sonunda "Bozkırlı Hocamdan tuttuğum not buraya kadar" yazılıdır. Notların toplam 1048 sayfadan oluşmaktadır.

Ayrıca Refik Bey'in kendi tuttuğu iki ayrı fihrist çalışması daha vardır. Bu çalışmalardan alfabetik olarak yazdığı fihrist 44 sayfadır. Konulu olarak tasnif ettiği "A, B, C, D, E" defterlerinde geçen bazı konuları buraya yazdım." dediği diğer defter ise 36 sayfadır.

Notlardan Alıntılar

"Ayet ve hadise göre değil de akli kaide: "Senede bir İmam Halebi'yi aktarmazsa namazı şüpheli olur. Senede bir defa da Fıkh-ı Ekber'i aktarmazsa imanı şüpheli olur" bu sözü Akşehirli Hoca da söylemiş. (B-45)

"Hocama sorduğumda "mübarek geceleri kutlama, evlerde bayramlaşma diye rastlamadım, cami dışında bayramlaşırdı." dedi. (B-83)

"İmam-ı Azam'a göre ikinci vakti asr-ı sanidir, yatsı da öyle. İmameyn kavli zsrı evveldir. Şimdiye kadar Asr-ı evvel de kılınmış diye fetva verilmemiştir. Fakat memleketi-

mizde asr-ı evvele göre kılınıyor. Hocamın tavsiyesi “yalnız kıldığın vakit asr-ı saniye göre kıl” diyor. Yolculukta sıkışık durumda Asr-ı saniyi tatbik etsek veya duruma göre asr-ı evveli tatbik etsek olur. (B-97)

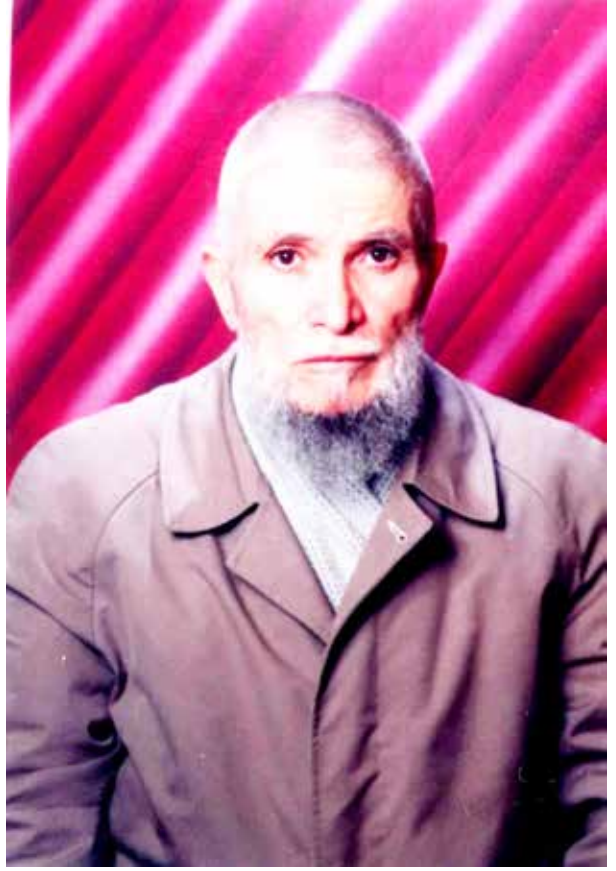
“Kaza namazı kılarken hocamın niyet tarifi: “kazaya kalan ta evvelki veya ta sonraki filanca vakit namazı kılmaya diye niyet edilecek”. (B-113)

Ramuz el-Ehadis'ten s. 456 hadis no. 5551 (Hadis no'sunu Hocam yazmış): “Beni peygamber olarak yaratan Allah'a yemin ederim ki benden sonra fetret devri olacak mal helal olmayarak istenecek ve kan dökülecek Kur'an şiiire tebdil olacak.” Burada şiiire tebdil olacak lafzını “teganni ile okunacak, tecvitsiz okunacak” diye açıklıyorlar. (B-163)

“İstiğfarı çok yapanları Allah c.c her türlü maişet darlığından sıkıntıdan kurtarır. “Estağfirullah el-azim ellezi la ilahe illa hu el-hayye'l-kayyumu ve etubu ileyh” diye şafaktan sonra devam etmeli. (kerimellezi)ye kitaplarda rastlamadım, Bozkırlı Hocamdan)” (D-171, B-331)

“Kapı Camii'ne kuzey ve güney istikametinde saflar bölecek şekilde ayakkabılık koyma istemişler. Hocam ve arkadaşları mani olmuşlar “kerahettir” diye. İbret almak için kabir ziyareti sünnet, fakat bayramlara mahsus değil.” (B-303,305)

“Kaza namazı kılarken Hocamın niyet tarifi: “kazaya

Hasan Refik Kayaalp

cak. Hadis: “Kanaat öyle bir define ki dökülmez.”

2. Alınacak mal kusuru olmadığı halde zem edilmeyecek, satarken de övülmeyecek.

3. Yemin edilmeyecek, yemin doğru yere edilse kazancın meymeneri olmaz.

4. İlim (fıkıhtaki alavere bahsi bilinecek).

5. Malın ayıbı söylenecek.

6. Hıyanet olmayacak (süte su katmak gibi).

7. Gabn-i fahiş olmayacak.

8. Alavere de aldatmamak ve aldanmamak.

9. Pazarlık bittikten sonra arttırmamak. Satanı aldatıyorlarsa arttırmak caiz.

başını gözetkiyorsa almıy
ayakkabı sayılan alacak hüsnü
almıyacak (Çok erkak hısnü dizi)

- 3 mü gün gıyaz battıktan sonra
kurbanı kesilmez - ya fakirlere
verilir veya satılıp parası fakir-
lere verilir. ceza olarak etini
kandı de yigenez.
- Kurbanı kesince 2 rekât namaz
kılmak sayılan bir yere dayanı-
mıyorsa bir kitapta yazmış.
- Tavaftan sonra kılınacak
2 rekât namaz karahut zammı
kalmıyız tohin edilib.
- Hayvanların yenmeyen yerleri
fete, dölğadı, hırsjeleri, zekeri,
idrar kesesi, mesane, güdükleri,
başı, Aban kısı, ödik, yonuz
pırdur ilizide yonuz
Koy (SA) bükreleide yangı lede
koye caiz.
- Aksun ezanı ve aksun nisnazi
arasında sahabi 2 rekât
namaz kılarmış Bahari hadi-
sinde yazar hangi mezhebinde
kaldırlmış fir. satililerde var.

gümüş ten başka bakır (107
ve diğer maddelerden yünül
takmakta haramdır diye hadis
vardır.

- Altın yüzük içinde haramdır
diye hadis var. - YUZUK
- Ek meşin üzerine et veya her
hangi bir şey koymak caiz değil
- konye hüsnü lârımı. EKMEK
- Bir gün cabrail (AS) ağlıyordu
Koy (SA) niye ağlıyorsun diye
serünel zeytan ibadetle yon
gözü doldürmüşdü Allah (c.s.)
dün kavdu ogün, dery beri
kütin melikler ağlarız akibeti
miz ne olacak diye.
- Kamus sürüni sayit murtaza
öfendi anlatıyor firavun za-
manında 2 Musa vardı. →
Biri firavunı küçültti pyganter
aldı dajerini cabrail (AS) küyüt-
tü kafir aldı. Ölüm istemek
ibadet yapamaz duruma
düşünce ölümü istemek caiz.
Bunun yagınur gıyazhan Koy (SA)
başlarını açarlardı rahmet başı-
ma yığına diye

verirken işini sayılan tutu-
yula deniliyor, Alacaklı - Borçlu

- Bir kimse buğdayını başka
birine vermede aynı cins buğ-
dayını önimizdeki buharda
değeri ne ise onu istermiş dese
buğdayı fasit alıyor. Buğday
fasit ribaya girer.
- Buğdayını verene satıpta
vakti geldiğinde alacağını
tahsil etmesi daha ehven
daha ehven denilmesinin
sebabi veresiye farla fiat-
la satmaya sair değerlerde
aldığı için. Bak: sayfa-57
- Hac kurbanı ile ceza
kurbanını aynı hayvanda
(inakte diyetim) birleştirilirmi?
efdal olan ayrı alacak
Binaların üzerine mülk
Allah'ın gibi şeyler yazmak
dayıcağıl hısnü vakti etmiş gibi

İne hadisle meredildiği (3
hülle bore veren kalınayınca

- yapılıyor kama İmanu
Muhammed cezas vermiyor
İmanu Eku yusuf'ta sevab
bile alır diyor.
- Fethul Kadirde İne evlayı
terk olur deniliyor.
- İne: Bir malı veresiye pahalı
olarak satmak, alım adanım
Zammı hus kasımı düşük fiyatla
sattması veya mal sahibine
düşük fiyatla vermesi -
(Birinci adandan aldığına
mal sahibine sattması.)
- Tirmizi hadisine göre kan
aldırmak ve kan alana ücret
vermek caiz (Hucumat) →
Koy (SA) iki kineyi arasından
say omuzunu ile sul omuzundan
kan aldırmezlerdir.
Kanı 40 yasından küçükleler aldır
malı Kan aldırmak

10. Muhayyer alınmadı ise pazarlığı bozmamak.

11. Muhayyer almak satmak caiz. Günü belirtilmeyen muhayyerlik müddeti 3 gündür.

12. Borçlu tazyik edilmeyecek.

13. Alacaklıya eza yapılmayacak.

14. Haddinden fazla borç yapmamak.

15. Geçmez akçeyi vermemek.

16. Faizden sakınmak. Hadis: “Borç verip te menfaat getiren her şey faizdir.” Meydana olmayan mal alınmaz satılmaz.

17. Hırsızlık mal, alınmaz satılmaz.

18. Satıcıyı karşılayarak yarı yola gidip almak caiz değil.

19. Kutulu, sandıklı, tuluklu mal alındığında darası tartılarak düşülecek veya götürü alınacak.

20. İlerde alacağı şeyler için önceden para verip te pazarlıksız mal almak caiz olmaz, pazarlıkla alınırca caiz.

21. Alavere de pazarlık yapmalı.

22. İhtikar yapmamak. Hadis: ihtikar yapan melundur başka memleketlerden getirilen mallarda ihtikar olmaz, bulunduğu vilayette toplayıp satmak ihtikar olur.

23. Sabinin (çocuğun) oynayacağı veya yiyeceği şey, sabiye (çocuğa) satılmaz. Gaz,

yağ, ekmek, kibrit gibi şeyler satılır.

24. Memlekete lazım olan bir şeyi başka memlekete satmak haram. Konya da ihtiyaç varken kazasına satmak gibi. Bir metayı teslim almadan satmak caiz değil. Fabrikadan sipariş ettiği malı teslim almadan satmak gibi.

25. Bir kimseye ödünç verilen buğday yerine para alamayız, ancak buğday alınır.

26. Örfü göre kileye gireni kile ile, ölçüye gireni ölçü ile satmak. (C-31-33)

“Konyalı Vehbi Efendi'nin tefsirini ve Vehbi Efendi'yi hocam beğenirdi. Tefsirinin “muteber ve tafsilatlı olduğunu” söyledi. Hatta bazı Elmalı Hamdi'nin açıklamadan geçtiği yerleri Vehbi Efendi'nin açıkladığını söylerdi. (E-95)

“Duanın Adabı:

1. Vakitleri gözetmek. Gece içerisinde, farz ile sünnet arasında, rahmet yağarken, mazlumun duası.

2. Kibleye dönülecek. Eli kaldırmadan yüze sürmek bidat. El yalnız dua yapılırken kaldırılır.

3. Dua hafi (gizli) olacak, arı vızıldaması gibi. Duayı sesli yapmak bidat.

4. Korkacağız, umacağız.

5. Kabulünde şüphe etmeyeceğiz, ısrar edeceğiz.

6. Allah'a (c.c) hamd ile ve salavatla başlanacak.” (B-25)

Muhsin
Karabay

muhsinkarabay@gmail.com

BİR MEVLÂNA VE KONYA ÂŞIĞI HOCAHANIM HALİDE NÜSRET ZORLUTUNA (1)

Hâtırat, gezi, portre ve biyografi kitaplarını özellikle çok severim. Milyonlar arasından çoğunlukla da çok büyük zorluklara rağmen sıyrılıp ortaya çıkmayı başaranların hayatlarını okumak, gidip görme imkânımızın olmadığı ve asla da olamayacak yerler hakkında yazılanları okumak eminim bir çok kişi için de ilginç olsa gerek.

Severek, etkilenererek okuduğum ve anlatılanlardan kendi hayatım için de dersler ve tecrübeler çıkardığım kitaplardan biri de Halide Nusret Zorlutuna'nın, "Bir Devrin Romani" adlı hâtıra türündeki önemli eseridir. Bu makalemizde; zengin muhtevası, dönemine ait sadece şahsî değil, aynı zamanda kültür-sanat-edebiyat ortamına, devrin sosyal, ekonomik ve siyasî hayatına dil, üslûp ve anlatım gücü ile ışık tutan önemli hâtıratlardan; rahmetli *Halide Nusret Zorlutuna'nın "Bir Devrin Romani"* adlı kitabını merkeze alarak Halide Hoca hanım'ın hayatına ve eserlerine doğru bir yolculuğa çıkacağız birlikte.

Halide Nusret Zorlutuna'nın Babası Avnullah Kâzımî

Mabeyin kâtiplerinden *Hacı Hüseyin Hüsnü Beyin oğlu* olarak 1868(?) yılında İstanbul'da doğan Mehmet Selim'in dedesi *Zorlu Han* adlı bir derebeyidir. Siyasî sebeplerle, vefat eden kardeşinin kimliği ile *Avnullah Kâzımî* olarak hayatını devam ettirerek kardeşi *Süleyman Tevfik Bey*'le birlikte günlük *Mürüvvet* gazetesini çıkartırlar (H.1304/Ocak 1887). 1890 yılındaki bir yazı yüzünden tutuklanacağını anlayınca kardeşiyle yurt dışına kaçarak önce trenle Bulgaristan'a, ardından da

Halide Nusret 19-20 Yaşlarında

Fotoğraf için aileye ve Timaş Yayınları'na teşekkür ederiz.

Sırbistan'a geçmiş, daha sonra da Yenipazar, Priştine, Metroviçe, Üsküp, Komanova, Köprülü ve diğer uğradığı birkaç şehirde *Sultan Abdülhamid* aleyhinde çalışmalarında bulunmuştur.

Avnullah el-Kâzımî'nin iki kızından biri olan *İsmet Kür*, Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan *Yarı Roman* adlı eserinde babasını bir yaşındayken yitirdiği için onun hakkında ancak, annesinden ve ailesinden işittiklerini anlatır bize.

“Babam çok genç bir adamken, 'Abdülhamit Han Hazretlerinin!!' hışmına uğramış.. -'hürriyetperver bir genç' olarak.. Ağır bir cezaya çarptırılacağı anlaşıncaya, arkadaşları tarafından yurtdışına kaçırılmış. Bir süre Paris'te kaldıktan sonra, Halep'e, sürgün babasının yanına gelmiş.. Ve bir yaşında ölmüş olan *kardeşi Avnullah*'ın nüfus kâğıdıyla yaşamaya başlamış. *Asıl adı Mehmet Selim* imiş.”

İsmet Kür Hanım, annesi için de *Yarı Roman*'da şu bilgileri verir:

“İşte 15 yaşındaki güzel kız, böyle bir Avnullah Bey'le yüzünü bile görmeden evlenmek üzere gönderilmiş Halep'e... Bin naz-ü niyaz içinde büyütülmüş Nazlı, yüzünü görmediği, huyunu suyunu bilmediği adama ve İstanbul'dan günlerce uzakta, hiç bilmediği bir şehrin, hiç bilmediği bir ailesi içinde yaşamaya giderken, elbette çok şaşkın, korkulu ve mutsuzmuş.”

Halide Nusret Zorlutuna'nın babası Alseyit Avnullah El-Kâzımî'nin Sinop Zindanı'nda yedi yıllık mahkûmiyeti sırasında, II.Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle ziyarete giden gazeteciler tarafından çekilmiş bir fotoğrafı. (17 Eylül 1908 tarihli Hukuk-u Umumiye gazetesinin ilk sayfası. 40 Kadın 40 Hayat, İBB Kültür A.Ş. Yay. , İst. , 2022)

Halide Nusret Zorlutuna'nın hâtıratı: Bir Devrin Romani

Halide Nusret Zorlutuna

Fotoğraf için aileye ve Timaş Yayınları'na teşekkür ederiz.

Avnullah Bey babasının ve annesinin vefatlarının ardından genç eşi *Ayşe Nazlı Hanım*'la birlikte İstanbul'a döner. *Avnullah el-Kâzımî Bey*, yine politikanın içindedir... Dönemin siyasî iktidarını kızdıracak açıktan yaptığı eleştirilerin dışında, hürriyet için çalışan gizli bir kuruluşun da en faâl üyesidir. 1901'de kızları *Halide Nusret*'i alırlar kucaklarına... Fakat ne yazık ki bu mutlulukları pek uzun sürmez ve o yıl içinde *Müşir Fuad Paşa* olayına adı karıştığından cemiyetin öbür üyeleri ile birlikte tutuklanarak yargılanır.

Mahkemede onun idamını isteyen savcının bile herkesin ağlamasına katıldığı ve mâtemhâne hâlini alan mahkeme salonunda;

Halide Nusret Zorlutuna

“Sizden bağışlanma istemiyorum, merhamet dilencisi değilim. Sizden Padişah ve millet nâmına yükümlü olduğunuz adaleti istiyorum. Billah benim için hava pek hoştur. Şanlı olmak ancak yaşamaktan yeğdir. Kulağıma hoş sesler geliyor, güya melâike-i kiram beni şehadetle müjdeliyor. Huriler hoş sesle beni beklemekte olduklarını bildiriyor.” diye müdafaasını yaptığı saatlerde *Avnullah Kâzımî*'nin aklından sadece sevgili eşi *Ayşe Nazlı Hanım* ve biricik evlâdı *Halide Nusret* geçmekte olduğundan, sözlerine şöyle devam eder:

“Dünyada düşünecek bir şeyim yok, hiçbir şey gözümde değil. Kendi hesabıma yapılacak bir emelim yok. Henüz yürümekte, baba baba diye inleye inleye çağırmakta olan biricik evlâtçıgım,

henüz baba kucağına muhtaç biricik çocukçağızımla, kimsesiz biçâre eşimin Allah'ı var. Onların yaradıcısı olan rabbü'l-müteâl onların rızkını verir ve yardımcılarıdır. Allah'a hamdolsun ben kalben huzurluyum, vicdanen rahatım.”

Ve 6 Mart 1318'de (19 Mart 1902) Adliye Nezareti'nin Cina-yet Mahkemesi Salonunda muhakemesi yapılan *Es-Seyyid Mehmed Avnullah El-Kâzımî* müdafasına şu sözleriyle son verir:

“Ey hâkimler! Şu hikmetli söz, son sözdür: Allah insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah her şeye galibdir, intikam sahibidir.”

Avnullah Kâzımî'nin ağızından çıkan her harf, her söz talebelerinden Hüseyin, Ahmed ve Abdullah tarafından kaydedilmiştir.

“Gerçekten pervasız, cesur, gayet dindar ve kendisini dâhi gören Avnullah Bey bu muhakemede, diz kapaklarına kadar çıkan uzun çizmeleri, geniş pelerini, gür simsiyah saç ve sakalı, cevval ve derinden bakan gözleri, sağ kulağında küçük bir altın küpesi ile ağzına geleni söylemiş, sözlerini adaletle temas eden âyet ve hadislerle, bazen Farsça sözlerle süsleyerek iki saat kırk üç dakika süren meşhur savunmasını yapmıştır. Savunmanın sonlarında mahkeme salonunda, savcı ve hâkimler de dahil olmak üzere ağlamayan kimse kalmadığı halde yine suçlu görülmek, ömür boyu kalebentlikle Si-

vas'a sürülmüştür. Orada üç buçuk yıl kalmış ve kaçmaya teşebbüs ettiğinden dolayı Sinop hapis-hanesine nakledilmiştir. Burada zincire vurularak ve ihtilâttan (görüşme) menedilerek 1908'e kadar kalmıştır.” (Divan-ı Örfî ve Avnullah el- Kâzımî, s.007, Yay. Haz. Ahmet Nezih Galitekin, Şehir yay., İst., 2005)

Avnullah Bey'in, 17 Eylül 1908 tarihli *Hukuk-ı Umumiye* gazetesinin ilk sayfasında, sürgün bulunduğu *Sinop Kalesinde çekilmiş bir fotoğrafı* vardır; boy-nundan, el ve ayak bileklerinden kalın zincirlerle duvara mihlidir. Yedi yıllık sakalı göğsünde, saçları omuzlarından aşağıda; öfke, kararlılık, meydan okuyuş, saygı uyandıran özgüven dolu kara gözleri alev alevdir. Ne yılgınlık ne yorgunluk vardır onda, tepeden tırnağa güç doludur ve yeni atılımlara da hazırdır.

Avnullah Bey yedi yıl sonra İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte Sinop zindanından kurtulur ve *Son Müdafaa* adlı eserini yazar. Fedekâran-ı Millet Cemiyeti'nin başkanı olur. Çıkardıkları *Hukuk-ı Umumiye* gazetesini ile *İttihat ve Terakki* cemiyetine karşı yayın yaparlar.

31 Mart Vakası ile ilgili görüşlererek *Divan-ı Harb'e* verilirse de beraat eder ve Kerkük Mutasarrıflığı'na gönderilir. Serüvenlerinden bir kısmını *Divan-ı Harbi Örfî ve Avnullah Kâzımî* adlı eserinde toplar. 1914?/1916? yılında İstanbul'da vefat eder.

Halide Nusret Zorlutuna, Sūs, Nu.5

Avnullah Kâzımî'nin kızı Öğretmen, Şâir ve Yazar Halide Nusret Zorlutuna

Halide Hanım dört yaşında dört aylık dört günlük iken başlamıştır Kur'an eğitimine ve hocası da sevgili annesi *Ayşe Nazlı Hanım*'dır. Hâtıratında ondan; "*Moskof Harbi'nde gencecik bir yüzbaşı iken biricik yavrusunu kırk günlük yetim bırakmış olan merhum Mahmut Ragıp Bey'in çileli kızı, Sinop Zindanında zincirlere bağlı bir halde kutsal çilesini doldurmakta olan müebbet kürek mahkûmu Avnullah Bey'in de bahtsız eşi*" diye bahseder.

Takvimler, Rumi Takvim'e göre, 10 Temmuz 1324'ü, Miladî tarihle de 23 Temmuz 1908'i göstermektedir. *İkinci Meşrutiyet* ilân edilince Avnullah Kâzımî Bey de sürgün edildiği Sinop Hapishanesinden serbest bırakılmış, eve dönmektedir. Halide Hanım o günü, ömrünün ilk büyük sevinci olarak anlatmaktadır.

Herkes, her yer babasının gelişine hazırdır oturdukları büyük köşkün demir kapıları ardına kadar açılmış, bakımsız bahçe temizlenmiş, çift mermer merdivenler pırıl pırıl parlatılmıştır. Evin içi hısım akraba ile eş dost ile doludur. Hatta bir zamanlar kapılarından geçmeye korkanlar bile oradadır. Annesine, kendisine ve dadısına yeşilli yeni elbiseler yaptırılmıştır. Hatta Ziver Lala'sına bile yeni bir mintan... Halide Hanım'ın elbisesi yeşil ipekli üzerine beyaz fisto geçmiş, beli enli kurdelalı muhteşem bir elbisedir. Saçlarını kıvrımışlar, dalga dalga omuzlarına dökmüşlerdir. Ayrıca bir de hürriyet şiiri ezberletmişlerdir ona. Babası gelirken merdiven sahanlığına çıkıp okuyacaktır gûyâ!..

Daha önce de annesi ona *Namık Kemal'den Hürriyet şiirleri* ezberletmiştir. O, Hürriyet'in anlamını ancak o gün anlamıştır çünkü; Hürriyet çıkmıştır ve babası geliyordur. Küçüklükten beri "*Hürriyet*" deyince hayâlinde dünya güzeli bir kız canlanmıştı hep, devler eline düşmüş sırma saçlı bir sultandır onun hürriyeti.

Halide Nusret Zorlutuna'nın karikatürü, Süs

İşte o şimdi devler elinden kurtulmuş zindandan çıkmıştır. Onun şerefine bütün mahpuslar da çıkmışlardır. Herkesin kendine göre bir hürriyet anlayışı vardır ve onunki de budur. Asıl mühim olan da babasının geliyor olmasıdır. *Küçük Halide* 7 yaşındadır ve ilk defa görecektir babasını. Bir küçük madalyon içinde annesinin boynunda taşıdığı resimden biliyordur babasını... Babası çok yakışıklı bir genç adamdır; uzun bıyıkları, tatlı güzel gözleri vardır. İşte ona kavuşacaktır. Ömründe böyle bayram görmemiştir. Sokaklarda insanlar da neşeden çığına dönmüşlerdir. “Yaşasın Hürriyet” diye bağrışmaktadırlar. “Yaşasın hürriyet, adalet, musavat, uhuvvet, aman” diye şarkılar marşlar söylemektedirler. Herkes kendinden geçmiş bir hâlde birbirine sarılmaktadır. Bir taşın üstüne çıkıp, “Kahrolsun istibdat, kahrolsun müstebitler, yaşasın hürriyet, yaşa-

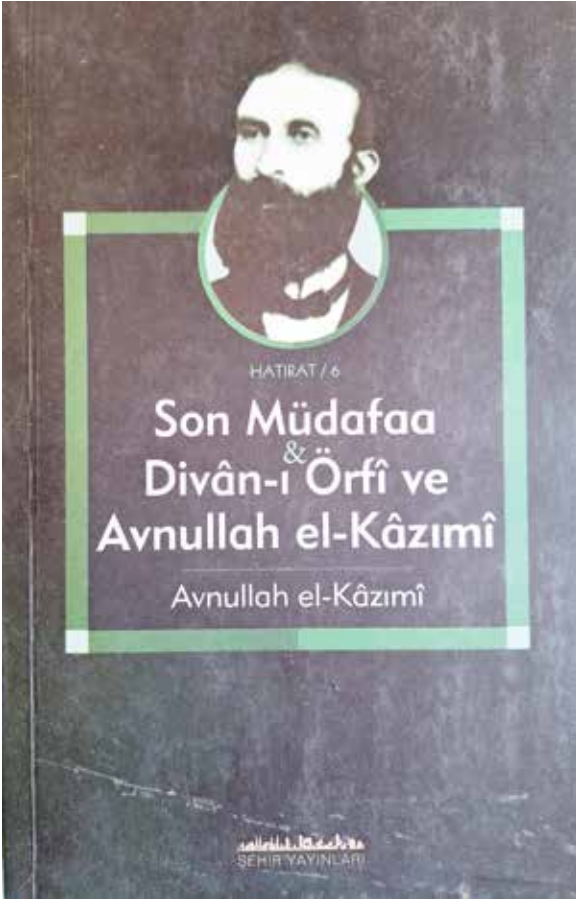
sın adalet” cümleleri ile başlayan birkaç lâf edeni çılğınca alkışlamaktadır kalabalıklar. “*Pa-dişahım çok yaşa!..*” artık unutulmuştur. *Annesi Ayşe Nazlı Hanım, Sahure ve Feride Teyzeleri* sevinçten hüngür hüngür ağlamaktadırlar. Kalaylı bir kazanda buzlu şerbet hazırlanmış *Kevser ve Ferhat ablaları* ikide bir kendisini çekip ezberlettikleri şiiri tekrarlatırmaktadırlar.

Fakat emekleri boşa gitmiştir. Halk, babasının bindiği arabanın atlarını çözüp onu bir müddet kendileri taşımıştır. Alkışlayan, yaşasın diye bağran bir muazzam kalabalığın ortasında yeleli bir aslan gibi saçlı, sakallı, heybetli bir adam bahçe kapısından girmiştir. Küçük Halide merdiven sahanlığında şiir okumaya hazırlanıyordur. Fotoğrafından tanıdığı zarif yüzlü, uzun bıyıklı, yakışıklı babasını o kalabalık arasında seçmeye çalışmaktadır.

Hürriyet Kahramanı Avnullah Bey

Avnullah Bey sürgünden dönmüş ve hürriyet kahramanı ilân edilmiştir. Bazen evlerinin önünde bazen sokakta halk tarafından alkışlanır olmuştur. Fakat o bundan hiç de memnun değildir. Artık sıkılmaya başlamıştır. Bir gün eşine şöyle der: “Hanım inanınız ben artık kahraman-ı Hürriyet olmaktan utanıyorum.” Fakat Halide Hanım’ın annesi Ayşe Nazlı Hanım; “Niçin Beyim? Hürriyet uğruna az mı çile çektik? Yedi yıl bu, dile kolay, siz zindanlarda ömür çürüttünüz, biz dışarıda zindan hayatı yaşadık, ömrümüzün en güzel seneleri böyle geçti; tek yavrumuz yetim gibi boynu bükük büyüdü... Sizin mücadelelerinizin neticesiydi bunlar. Katlandık. Siz gerçekten kahramansınız beyim. Niçin utanıyorsunuz?” derse de o yine de durumun pek de iç açıcı olmadığını söyler. Çünkü hürriyet’in asıl çilesini çekenler bir kenarda kalmış; ipten, kazıktan kurtulmuş herhangi bir sebeple mahpushaneye girmiş çıkmış birçok insan hürriyet kahramanı kesilmiş, çıkıp ortada dolaşmaktadırlar. Baştakilerin çoğu da çetecedir. O, koskoca İmparatorluğun çetecilikle idare edilemeyeceğini çok iyi bilmektedir.

Takvimler Ağustos 1908’i göstermektedir. Avnullah Bey aradan çok geçmeden *Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti* adı altında siyasî bir parti kurar. Bu Türkiye’de kurulan ilk muhalefet partisidir. Bu cemiyet hızla gelişmeye başlar ve elbette bu durum *İttihat ve Terakki Cemiyeti*’nin hiç de işine gelmediğinden cemiyet aleyhine yalanlar, tezvirlere ve iftiralar hazırlamaya başlar.

**Son Müdafaa Divân-ı Örfî ve Avnullah el-Kâzîmî,
Haz. Ahmet Nezhîh Galitekin Şehir yay., İst., 2005**

Omuz başında biri:

“İşte baban” diyerek, siyah sakallı bir adamı gösterince şiirin bir kelimesi bile kalmamıştır aklında!... Tersyüz dönüp içeriye, hanımların arasına kendisini daratar... Bu hâl oradakilerin yüreklerine inmiş ve bu netice onları pek üzümüştür, onu azarlamaktadırlar ama ne fayda!...

O, genç ve yakışıklı babasının yerine saçlı sakallı yaşlı bir adam görünce bozulmuş, hatta babasına bir zaman ısınamamıştır...

Avnullah Bey aslında Cumhuriyet taraftarıdır fakat o gün için bunun tatbikine imkân olmadığı düşüncesindedir. Halide Hanım babasının çok ileri fikirli, münevver, bilgili bir müslüman olduğunu, dinsizlere hiç tahammülü olmadığını, İttihatçıları da bunun için sevmediğini ifade etmektedir.

Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti'nin Yayın Organı: Hukuk-ı Umumiye

Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti'nin bir de yayın organı vardır: *Hukuk-ı Umumiye*, yani umum halkın hakları. Bir gün Hukuk-ı Umumiye gazetesinde iktidardaki hükümet için "*Gayr-i Meşru Şeref Sokağı Hükümeti*" diye bir yazı çıkar. O zamanlar *Cağaloğlu'nda Şeref Sokağı*'nda kısa zamanda meşhur olmuş bir kırmızı konak vardır. *İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umûmî genel merkez binasıdır*. Bu bina hükümet içinde hükümetin ta kendisidir. Herkes bilmektedir ki, koskoca imparatorluk bu binadan idare edilmektedir.

Nihayet bu binada hazırlanan yalanlar, iftiralar, tezvirlere sonucu bir gün polisler ve Avcı Askerleri ile *Avnullah Bey*'in evi kuşatılıp eşyaları didik didik edildiğinde takvimler Aralık 1908'i göstermektedir. *Avnullah Bey*'in eşi *Ayşe Nazlı Hanım* düşer bayılır ve bu arada üç aylık bir erkek çocuğunu da kaybeder. Ebeler de evlerine gelmeye korkmaktadırlar. Nihayet insafı bir ebe ile bir doktor annesini ölümden kurtarırlar. *Avnullah Bey* ve cemiyetin birçok

âzası tutuklanmışlar ve *Bekirağa Bölüğü*'ne götürülmüşlerdir. Evde büyük bir yas vardır... Yatakta gözyaşı döken annesi ile beraber Halide Hanım da ağlamaktadır... Onun birkaç ay süren rüyası sona ermiş, bu rüyası elinden alınmış ve akşam üstleri babasını karşılamak saadetinden mahrum bırakılmıştır.

Neyse ki yalancıların ve iftiracıların tesiri altında kalmayan Türk hâkimleri hakikati gün gibi ortaya çıkararak *Avnullah Bey*'i ve beraberindekileri beraat ettirirler ve herkes evlerine döner. Bu arada *Hukuk-ı Umûmiye* yeniden çıkmaya başlar.

Fakat sıkıntılar hâlâ devam etmektedir. Bu arada Şubat 1909'da Sadrazam yani Başbakan *Hüseyin Hilmi Paşa* çağırır. Bazı başka Cemiyet başkanları ile beraber *Avnullah Bey*'in de sahte imzasını taşıyan bir tehditnâme gönderilmiştir *Hüseyin Hilmi Paşa*'ya. Fakat Allah'tan ki, *Hüseyin Hilmi Paşa*, akıllı bir adamdır ve buna itibar etmez. Hatta *Avnullah Bey*'e devlette bir hizmet teklif eder. Önceleri *Avnullah Bey* bu teklifi kabul etmek istemezse de hanımının da yalvarmalarına dayanamayarak *Kerkük mutasarrıflığını kabule razı olur*.

Kerkük Mutasarrıfı Avnullah Bey'in suikast ve melânetlerle dolu Seyahati

Takvimler 25 Mart 1320 (1909) tarihini göstermektedir. Galata Rıhtımında vapura binerler. Birçok sürpriz hâdise ve bâdireler onları beklemektedir.

Halide Nusret ve Kuzeni Semiha Hanım

Fotoğraf için aileye ve Timaş Yayınları'na teşekkür ederiz.

Önce İzmir'e akrabaları Halit Bey ailesine uğradıktan sonra İzmir Limanından hareket ederler. Eşkiyasız, asayişli, mesut ve müreffeh bir memleket hayâli kurarak vapurlarda dostlarıyla sohbet eden *Avnullah Bey* büyük ümitler içindedir fakat vapur Mersin'e uğrayınca, Adana'da, Türklerle Ermeniler arasında kanlı çatışmaların olduğu haberini alırlar. İstanbul'da da 31 Mart Vakası meydana gelmiştir ve kabine değişmiştir. Adana kumandanı *Mustafa Remzi Paşa* yaralanmıştır. *Avnullah Bey*, eşi ve Halide Hanım çok endişelidirler. Vaziyet hiç de iyi değildir. Daha sonra *İskenderun*'da karaya çıkarlar. Orada misafir edilirler.

Halide Hanım'ın Hâtıratında 1909 Antakya Ermeni Ayaklanması

Halide Hanım'ın hâtıratında anlattığına göre; ertesi gün dedesinin mezarını ziyaret için evden çıkarlar ve dönüşte silahlı bir kudurmuş kalabalığın ortasına düşerler. Silah sesleri, vızıldayan kurşunlar. Çıldırılmış bir kalabalık ve onlar... Büyük bir korku içinde kalırlar. Neyse ki sağ sâlim eve dönmeyi başarırlar. Fakat o gece bütün aile büyük bir dehşet içindedir. Hiç kimse uyuyamaz. Her tarafta silah sesleri yankılanmaktadır.

1909 Antakya Ermeni Ayaklanması olarak adlandırılan olay gerçekleşmektedir. Ertesi gün bundan daha korkunç bir haberle karşılaşılırlar. Türk isyancılarından bir grup misafir olarak buldukları konağın kapısına dayanarak; *Avnullah Kâzımî*'nin Ermeni komitesi reisi olduğunu ve yanındakilerin de Ermeni fedâiler oldukları haberini aldıklarını belirterek onların derhal kendilerine teslim edilmesini yoksa konağı basarak işlerini bitirecekleri tehdidini savururlar. Neyse ki ağalar yeminlerle böyle bir şey olmadığını onlara inandırıp onları gönderirler.

Avnullah Bey bir kitabında: "Benim göz ile görülmez el ile tutulmaz düşmanlarım var ki, mevcudiyetleri yalnız eserleri ile sâbittir." diye anlattığı o kahrolası düşmanlar, mel'un ellerini arkalarından da oraya kadar uzatmışlar ve halkı bu suretle kışkırtarak *Avnullah Bey*'e suikast hazırlamışlardır. Böylece melânetlerini devam ettirmektedirler.

Halide Nusret Zorlutuna, annesi Nazlı Zorlutuna ve kardeşi İsmet Kür'le beraber. (KEKBMV, Halide Nusret Zorlutuna Özel Arşivi, 40 Kadın 40 Hayat, İBB Kültür A.Ş. Yay. , İst. , 2022)

Tahrikçilerin kirli Oyunları ve Halep'ten de Kaçış!..

Ertesi sabah Antakya'dan kurtulup Halep yoluna düşerler. Ancak orada da onları fena bir haber beklemektedir. Takvimler 11 Nisan 1320 (1909) tarihini göstermektedir. Halep'e ulaşıncaya, kendileriyle yola çıkan ve Antakya'ya uğramadan doğrudan yük arabalarıyla Halep'e gelmiş olan *Kerkük Komiseri Abdülkerim Efendi* yakalanıp hapse atılmıştır. Hükümete meçhul kişiler tarafından telgrafla ihbarda bulunularak *Avnullah Kâzımî'nin; Adana, Dört Yol, Antakya, Kırıkhan hâdiselerini* meydana getirdikten sonra şimdi de Halep'te kargaşalık çıkarmak için bulunduğu ifade edilmiştir. Halep'in şaşkınlık ve huzursuzluk içinde olduğuna dair bir ya-

lan da uydurulmuştur. Eşyaları İttihat Cemiyeti azâsından subaylar tarafından didik didik aranır. Ahali arasında tahrikçiler de vardır. Avnullah Kâzımî'nin, Ermeni papazı elbisesi giyip Ermenilerin önünde gittiği; Adana'da, Dört Yol'da, Antakya'da Türkleri kırdığı, bunun yanında Ermeniler arasındaki tahrikçiler de müslümanların başında hoca kıyafeti ile savaşan bu Avnullah Kâzımî'nin Ermenileri kırdığı yalanı ve iftirasıyla Ermeni cemaatini kıskırtmaktadırlar. Gûyâ Avnullah Bey, yanında 18 kat çeşitli kıyafet taşımaktadır... Onun düşmanlarının maksadı çok açıktır: Ya bir gafil Türk'ün ya da bir gözü dönmüş Ermeni'nin kurşunu ile yere serip ondan kurtulmak...

İstanbul'da, *Sultan Abdülhamit* tahttan indirilmiş, yerine *Sultan Reşat*, V. *Sultan Mehmet* çıkarılmıştır. O gün *Halep*'te yapılacak törende Avnullah Kâzımî de hazır bulunacaktır. Fakat dostlarının aldıkları habere göre Ermeni fedaîleri törende Avnullah Kâzımî'yi vuracaklardır. Bunun üzerine Antakya'dan olduğu gibi Halep'ten de yarıngından kaçarcasına kaçarlar.

Onca bâdireler atlatıldıktan sonra nihayet *Musul'a* varırlar ve bir konakta misafir edilirler. Oradan da Kerkük yoluna düşerler...

Nihayet, Halide Hanım'ın çok seveceği ve hâtıraları arasında çok önemli bir yer tutan Kerkük'e ulaşırlar. Halide Hanım daha sonra Kerkük için de çok güzel şiirler yazacaktır.

Onları *Kerkük*'te muazzam bir kalabalık karşılar. Bir yanda Havaî silahlar boşaltarak sevinç gösterisi yapan genç atlılar, bir yanda neşe ile gümbürdeyen davullar vardır. Ortaya çadırlar kurulmuş, kurbanlar kesilmekte, tekbirler getirilmektedir. Tam mânâsı ile bir bayram havası, bayram şenliği vardır. Küçük Halide epeyce şaşkındır. Sevgili Kerkük'ün sevimli ve asil halkı yeni mutasarrıfını karşılamaya çıkmıştır.

İki Çuval Pirinçle Mutasarrıfın Sakalını Ele Almak!..

Yazımızın burasında Halide Hanım'ın *Bir Devrin Romani*'nda anlattığı çok önemli, ibretlik bir hâtırayı anmadan geçmek olmaz. Halide Hanım'ın *Bir Devrin Romani* adlı hâtıratını yıllar önce ilk okuduğunda beni çok etkilemişti. Bazen düşündüren, bazen duygulandıran ve bazen de gülümseten sayfaları büyük bir dikkatle okumuştum ama doğrusunu isterseniz babasının, mutasarrıf olarak atandığı *Kerkük*'te evlerine gönderilen iki çuval pirinci iade ettirşi beni hepsinden fazla etkilemiş ve sadece öğretmenlik hayatımda değil bütün ömrüm boyunca da bunu asla unutmadan hareket etmiştim. Ve diyebilirim ki, öğrencilerimden hemen hemen hiç hediye kabul etmedim. Kabul ettiklerim de sadece öğrencilerimin kalplerini kırmamak için aldığım belki bir paket kâğıt mendil, bir tükenmez kalem den veya pahalı olmayan küçük bir hediyeden ibaret kalmıştır. Hatta her öğretmenler gününde öğrencilerim tarafından paketlenerek benim haberim olmadan bana verilmek istenen hediyeleri de çok güzel bir manevra ile bir başka öğretmenimize yönlendirmişimdir. Böylece hiç kimseye borçlu kalmadan bu kutsal meslekten emekli olduğuma inanıyorum. İnşallah hiç kimsenin hakkı geçmemiştir. İşte bu hassasiyetimde *Bir Devrin Romani*'ndaki o satırların ne kadar etkili olduğunu sizler de aşağıdakileri okuduktan sonra hak vereceksiniz.

-Devam edecek